НЫЗАМЛЫЛЫҚ–ҲУҚЫҚЫЙ МӘДЕНИЯТ АЙНАСЫ

«ИНСОН ВА ҚОНУН» • КҮШ — ӘДИЛЛИКТЕ

Газета 1996—жыл 1-сентябрден баслап шыға баслады

30 ИЮНЬ 1997 жыл
№21 (28).
ДҮЙШЕМБИ
сатыўда еркин баҳада

АДАМ ХӘМ НЫЗАМ

ҚАРАҚАЛПАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҲУҚЫҚ ҚОРҒАЎ УЙЫМЛАРЫНЫҢ ЖӘМИЙЕТЛИК–ҲУҚЫҚЫЙ ГАЗЕТАСЫ

ИНТИЗОМ ЗАРУРАТИ

Мустақил мамлакатимизда амалга оширилаётган барча сиёсий иқтисодий ва маданий тадбирлар, инсон учун, инсон ҳаёти учун, инсон манфаатлари учун, инсон қади-қиммати учун мўлжаллангандир. Ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикаси олдинги МДҲ ичида сиёсий, иқтисодий ва бошқа жиҳатлардан энг барқароридир. Россия Федерациясидаги уруш ҳамон тамом бўлгани йўқ, қўшни Тожикистон Республикасида ҳам аҳвол худди шундай. Кавказорти мамлакатларидаги аҳволлар ҳаммага маълум. Ўзбекистон эса ҳозирги кунда нефть ва ғалла мустақиллиги учун катта ишларни амалга оширмоқда, саноатимиз ҳам ривожланмоқда. Андижон ва Хоразм вилоятларида енгил ва юк ташувчи автомашиналар ишлаб чиқарилмоқда. Умуман олганда, мамлакатимизда кишиларнинг ҳаёти ва соғлигини ҳар қандай тажовузлардан қўриқлаш масаласига катта эътибор берилмоқда.

Фуқароларнинг моддий, маънавий, шахсий манфаатларини, ҳамда эрки ва иродасини қонун даражасига кўтариб қўриқлаш, муҳофаза қилишнинг ҳуқуқий кафолатини яратиб бериш ҳуқуқий давлатнинг асосий вазифаларидан биридир.

Ўзбекистон Олий Мажлиси томонидан жуда кўп қонунлар қабул қилинди. Жумладан Ўзбекистон Республикасининг Жиноят процессуал кодекслари, маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси, Хўжалик-процессуал кодекси, Меҳнат кодекси, Фуқаролик кодекси ҳам қабул қилинди. Бу қонунларнинг ва кодексларнинг қабул қилиниши бежиз эмас, албатта. Сабаби, муқаддам амалда бўлган қонун ва кодекслар ҳозирги давр талабларига жавоб бермасдан қолди. Энди бизга мукаммал, халқ учун хизмат қиладиган қонунлар керак эди. Бунга эришдик ҳам. Ғалдаги вазифа бу қонунларга амал қилган ҳолда давлатимиз тараққиёти учун хизмат қилишдир. Чунки қонунга амал қилмасдан туриб, бирон жуяли натижага эришиш амри маҳол. Ана шундай қонуниятлардан бири ҳисоб-китоб ишларидаги қатъий интизомдир.

Корхона ва ташкилотлар, умуман юридик шахслар ўртасидаги дебитор—кредитор қарзларини муайян интизом асосида тартибга солиш иқтисодиётни соғломлаштиришнинг етакчи омилларидан бири саналади. Бу борада, Республикамизда қатор ибратли ишлар амалга оширилмоқда. Президентимизнинг 1995 йил 12-майда «Халқ хўжалигида ҳисоб-китобларни ўз вақтида юритиш учун ташкилот, корхона раҳбарларининг масъулиятларини ошириш чоралари тўғрисида»ги Фармони эълон қилинган эди. Яқинда Қорақалпоғистон Республикаси прокуратураси томонидан шу фармон ижросини ўрганиш мақсадида умумий назорат тартибида текшириш ўтказилди.

«Катекс» ҳиссадорлик жамиятининг фаолияти ўрганилганда, фармон талаблари тўла бажарилмаётгани маълум бўлди. Жамият раҳбарлари ўз хизмат вазифаларини суийистеъмол қилгани ҳолда, 1996 йилда «Санобар» кичик корхонасига дастлаб пули олдиндан ўтказилмасдан 42,5 минг сўмлик, кейин мавжуд дебиторлик қарзи билан ҳисоблашмасдан 281,9 минг сўмлик, жами 324,4 минг сўмлик товарни бериб юборган. Бундан ташқари «Катекс—2» савдо уйидан 1129 минг сўмлик дебитор қарзи бўлишига қарамасдан яна 572,5 минг сўмлик мол юбориб, 1881,7 минг сўмлик дебитор қарздорлигига йўл қўйилган. Ҳиссадорлик жамияти раҳбариятининг ишга совуққонлиги ва қонунсиз хатти-ҳаракатлари оқибатида 1997 йил 1 январь ҳолатига кўра корхонанинг муддати ўтган дебитор қарзлари 13 миллион сўмни ташкил қилди. Табиийки, бу ишлаб чиқариш жараёнига ҳам ўзининг салбий таъсирини кўрсатган. Шуларни ҳисобга олган ҳолда, ушбу факт юзасидан жиноий иш қўзғатилди.

Республика «Полиграфтаъминот» корхонасида ҳам шундай ҳолатга дуч келинди. Бу корхонада дебитор қарзлари шу йилнинг март ойи ҳолатига кўра 1035,6 минг сўмни ташкил қилган. Бунинг асосий сабаби пули олинмасдан товар юбориш ва қарзларни мажбурий, ундириш чоралари кўрилмагандир. Бу факт юзасидан корхона раҳбари А. Холмуродов ва бош ҳисобчи А. Турдимуродовларга нисбатан маъмурий иш қўзғатилди.

«Агроқурилиштаъмирлаш» хўжаликлараро ишлаб чиқариш корхонасининг фаолияти текширилганда қизиқ фактга дуч келинди. Корхона «Пахта банк»нинг Қўнғирот бўлимидан хом-ашё сотиб олиш мақсадида беш миллион сўмлик фоизли кредит олган. Аммо корхона раҳбари Е. Тўрмуродов ва бош ҳисобчиси К. Содиқовлар суийистеъмол қилиб, бу пулни «Сарсенбоев И. К.» фирмасига кредитга бериб юборади. Натижада банкдан олинган пулни вақтида қайтара олмайди. Шу иш юзасидан юқоридаги икки мансабдор шахсга нисбатан Ўзбекистон Республикаси жиноят кодексининг 205-моддаси 2-бўлим қатор бандлари билан жиноий иш қўзғатилган.

Маълумки, юридик шахслар ўртасидаги ҳисоб-китоб ишлари доим банк орқали амалга оширилади. Баъзи нопок банк ходимлари эгаллаб турган вазифасидан шахсий манфаатлари йўлида фойдаланишга уринмоқдалар. Банкдан кредит олаётганда мижозлардан пул талаб қилиш ёки ўзларига тегишли бирор фирма ҳисобига пул ўтказдириш ҳалотлари учрамоқда. Масалан, Нукус шаҳридаги «Давлат» хусусий корхонаси раҳбари Давлетмурод Еримбетов «Ғаллабанк» дан 1 миллион сўмлик кредит олиб, шундан 100 минг сўмини мазкур банк ходимлари қистови билан улар тавсия қилган корхона ҳисобига ўтказиб беришга мажбур бўлади. Мана буни порахўрликнинг маданийлашган кўриниши деса бўлади. Бу факт бўйича Нукус шаҳар прокуратураси томонидан жиноий иш қўзғатилди.

Айрим фуқоролар ўзларининг ёпилиб қолган корхоналари муҳрларидан фойдаланиб, бошқа бир корхонани дебитор қарздор қилган ҳолда бойлик орттиришга уринмоқдалар. Мансур Мадиёров ҳам ана шундай устамонлардан чиқиб қолди. У раҳбарлик қилаётган «Темп» кўп тармоқли фирмаси Беруний шаҳар ҳокимининг 1995 йил 15 октябрдаги қарори билан ёпилади. Шунга қарамай, М. Мадиёров ишни янада «темп» олдиради. Ўзбекистон металлургия саноати ходимлари касаба уюшмаси марказий қўмитаси билан 1995 йил 15 декабрда 190 минг сўмлик кредит олиш учун шартнома тузади. Бу пулни ёпилган фирмасининг муҳридан қонунсиз равишда фойдаланиб, Андижон шаҳридаги «Шокирхон» фирмаси ҳисобига ўтказади. Ундан шу пулга аёллар пальтосини олиб ўз фойдасига ўзлаштириб юборади. Отдан тушса ҳам, эгардан тушишни ҳаҳламаган М. Мадиёров қаршисига жиноят иши қўзғатилди.

Республика прокуратураси томонидан бу йўналишдаги ишлар узлуксиз олиб борилмоқда. Зеро, тўлов интизоми иқтисодий муаммолар ечимининг гаровидир.

Ҳакимбой ҲАЛИМОВ,
Қорақалпоғистон Республикаси прокурори.

ИНТЕРВЬЮ

ЖАҢА КОДЕКС ҲАҚҚЫНДА

Республикамыз ғәрезсизликке ерискеннен соң Мәмлекетимиз Президенти Нызамлылықты беккемлеўге айрықша итибар қаратып келмекте.

Бүгинги базар қатнасықлар дәўиринде нызамлылықлар, түп тамырынан жаңаланып, бурынғы нызамлықларға қарағанда бираз өзгешилклерге ийе.

1996 жыл 29-сентябрьде Өзбекстан Республикасы Олий мажлис қарары менен Өзбекстан Республикасы Пуқаралық Кодекси қабыл етилди.

Мине усы кодекс ҳаққында биз Қарақалпақстан Республикасы прокурорының аға жәрдемшиси, 2-дәрежели юрист, Сабит Юсупов пенен гүрриңлескен едик.

Сораў; Қабылланған Пуқаралық Кодекс ҳаққында пикириңиз?

Жуўап; Қабылланған Өзбекстан Республикасының Пуқаралық Кодекси, бизиң жаңадан бой тиклеп атырған мәмлекетимиз пуқаралары турмысында әҳмийетли орын тутады. Республикамыздың жаңа «Пуқаралық Кодекси» өзиниң мәниси, айырмашылығы менен пуқаралардың нызам алдындағы теңлиги, демократизм, әдиллик, нызамлылық принциплери ҳәм де конституцияға тийкарланған. Жаңа қабыл етилген бул кодекс кәрхана мәкеме, хожалықлар ҳәм пуқаралардың мүлклик, ҳуқықын ҳәм де басқа затлай ҳүжжетин әмелге асырыў тәртибин белгилейтуғын шәртнама миннетлерин ҳәм басқа миннетлерди, сондай-ақ басқа мүлки ҳәм де соның менен байланыслы жеке мүлки емес қатнасықларды тәртипке салады.

Сораў; Ҳәзирги базар экономикасына өтиў дәўиринде кәрхана хожалық мәкемелер, сондай-ақ пуқаралар арасында өз-ара алды-сатты ҳәрекетлери шәртнамалар тийкарында әмелге асырылады. Олардың алынған товар ушын баҳалар белгилеўлер ҳәм де ҳақы төлеў тәртиплери жаңа Пуқаралық Кодексте көрсетилген бе?

Жуўап; Товардың баҳасы, келисимли түрде баҳа болады.

Нызамда көрсетилген ўақытлары мәмлекетлик органлары тәрепинен белгилейтуғын ҳәм тәртипке салатуғың тариф, ставки, расценкалар ҳәм тағы басқа баҳалар қолланылады.

Шәртнамада көрсетилгеннен кейин баҳаны өзгертиў тек нызамда ямаса шәртнамада көрсетилгеннен кейин жол қойылады.

— Егер баҳа товардың салмағына қарай белгиленсе, алды-сатты шәртнамасында көрсетилмеген болса онда толық аўырлығы менен белгиленеди.

— Алды-сатты шәртнамасында товардың баҳасы оны белгилейтуғын көрсеткишлер (өзине түсер баҳасы кеткен қәрежетлер ҳәм т. б.) ға қарап өзгертилиўи нәзерде тутылған болса, бирақ баҳаны қайта есаплап шығып белгиленген болмаса, баҳа шәртнама дүзилген пайттан ҳәм товарды берген ўақыттағы баҳа менен белгиленеди. Сатыўшы товар тапсырыў миннетлемесин кешиктирген жағдайда, баҳа сол товарға шәртнама дүзилген пайтағы ҳәм товарды тапсырыў пайытында, егер шәртнамада товар пайыты көрсетилмесе, онда 7 күн мүддетте төленеди (418 ст.).

— Дурыс, әсиресе бүгинги күни мекеме, кәрханалар ҳәмде хожалықлар арасында, алыс-берислер жағдайында, сатып алынған товардың, сатып алыўшы тәрепинен, сатыўшы тәрепке ҳақысын төлеўдиң бир неше түрлери жаңа Пуқаралық Кодекске көрсетилген. Мәселен, товар ҳақын алдыннан төлеў кредитке алынған товар ҳақын төлеў, товар ҳақын бөлип-бөлип төлеў тәртиплери Пуқаралық кодекстиң 420, 421, 422 статьяларында көрсетилген.

Товар ҳақын алдынан төлеў қалай болады? Алды-сатты шәртнамасында сатыўшы товарды тапсырыўдан алдын сатып алыўшы оның ҳақын толық ямаса қысман төлесе яғный алдынан ҳақ төлеў делинеди.

Кредитке сатылған товар ҳақын төлеў алды-сатты шәртнамасында товар ҳақын ол сатыўшыға берилгеннен соң мәлим бир ўақыт ишинде төлеў, товарды кредитке сатыў делинеди.

Ал, товар ҳақын бөлип-бөлип төлеў жағдайлары төмендегише болады. Кәрханалар, мекемелер, пуқаралар арасында товарды кредитке сатыў шәртнамасында товар ҳақын бөлип-бөлип төлеў нәзерде тутылыў мүмкин.

Ҳақыны бөлип-бөлип төлеў шәрти менен товарды кредитке сатыў шәртнамасында алды-сатты шәртнамасының басқа керекли шәртлери менен бир қатарда товар баҳасы, төлеўлердиң тәртиби, мүддетлери ҳәм муғдары көрсетилген болса, бундай шәртнама дүзилген болып есапланады.

Өзбекстан Республикасының бул жаңа Пуқаралық кодекси келешекте Пуқаралық ҳуқықыйлық қатнасықлардың нызамлы шешилиўи ушып кең жол ашып береди.

П. ХАБИБУЛЛАЕВ.

ОНА ТАБИЯТНИ АСРАЙЛИК

«Биз она табиатни асрасақ, у бизни асрайди»

Олтиндек асл бир ҳақиқат бор; инсон табиат фарзандидир. Лекин, бу нодир ҳикматнинг маъносини кўпинча жуда кеч англаб етамиз. Ҳовлимиз ўртасидан оқиб турган ариқнинг, дарвозамиз олдидаги бир туп толнинг қадрини ариқ қўриган, тол эса кесиб ташланган пайтлардагина аниқ ҳис бошлаймиз.

Эски тузум даврида она табиатга нисбатан ёвузлик ҳукм сурди. Жумладан, «жиловлаймиз», «бўйсиндирамиз», «тиз чўктирамиз», «каби баъмани шоирларга амал қилинди. Афсуски, табиатга нисбатан куч, тазйик, зуғум, ўтказишнинг нечоғли хатолигини, ўн йиллар давомида амал қилиб келган ақидаларимизнинг ва қўллаган усулларимизнинг нақслар ғайри инсонийлиги энди-энди англаяпмиз. Табиатни жиловлаш эмас, уни муҳофаза қилиш лозимлигини энди тушиниб етаяпмиз.

Эндиликда бу борада мамлакатимизда анча-мунча ишлар амалга оширилмоқда. Қисқа фурсатда Ватанимиз тупроғини, сувини, ҳавосини, ер ости бойликларини, ҳайвонот ва ўсимлик дунёсини, ўрмон ва тўқай заҳираларини, табиат ёдгорликларини муҳофаза қилиш, улардан оқилона фойдаланиш бўйича қонунлар қабул қилинди. Улар асосида иш юритишга қатор ташкилотлар ва идоралар жалб этилди. Ўзбекистонда илк бор ташкил қилинган Орол табиатини муҳофаза қилиш прокуротурасининг бу борадаги хизматлари айниқса салмоқли бўлмоқда.

Мухбиримиз Орол табиатини муҳофаза қилиш прокурори, катта адлия маслаҳатчиси Салават Уразов билан шу ҳақда суҳбатлашди;

— Салават Қутлумуратович, Ўзбекистонда бир йилда табиатни ифлослантирувчи, иносн саломатлигига зиён етказувчи 4 млрд. тоннага яқин турли чиқиндилар ҳавога чиқариб ташланиши ҳақида ўқиган эдим. Агар Орол денгизининг қуриб қолган қаъридан яна қанчадан-қанча тузлар атроф-муҳитга тарқалаётганини ҳам назарда тутсақ, Амударё қуйи оқимида яшовчи аҳоли нафас олаётган ҳаво қанчалик ифлосланганлигини тасаввур қилиш қийин эмас...

— Ҳа, ҳақиқатан ҳам Оролбўйи ҳудудига бугинги аҳвол нафақат минтақамизнинг фожиаси, бакли бугун Осиёнинг дил ярасидир. Шунинг учун бу ишга шахсан Президентимизнинг, Республика ҳукуматининг саъй-ҳаракати билан Халқаро ташкилотларнинг ҳам диққат эътибори қаратилган. Биз ҳам қатъий туриб «Атмосфера ҳавосини муҳофаза қилиш тўғрисида»ги қонунга риоя этилиши учун кураш олиб боряпмиз. Бу ишда Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлиги ишлаб чиққан андозалар рўйхати муҳим қўлланма бўлмоқда. Биз шу андозаларга таянган ҳолда шифокарлар, олимлар иштирокида Қорақалпоғистон давлат пахта саноат-тайёрлов тизимидаги корхоналарда, «Қорақалпоғистон қурилиш матёриаллари» ишлаб чиқариш бирлашмасида. «Қорақалпоғистон Республика агроқурилиш» бошқармаси, Хоразм вилоят қўрилиш трестлари ва темир-бетон буюмлари корхоналарида текширувлар ўтказдик. 2 та протест, 12 та амрнома, 34 та тақдимнома киритилди, 65 нафар раҳбор интизомий, 8 нафар фуқаро маъмурий, 8 нафар раҳбар эса моддий жавобгарликка тортилди. 7 нафар мансабдор шахс қонунни бузмаслик ҳақида огоҳлантирилди.

— Айтингчи, тобора камайиб бораётган ўрмонзорларни, ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилишнинг аҳволи қандай?

— Ҳайвонат ва ўсимликлар дунёсини ўсимликлар дунёсини муҳофаза қилиш юзасидан маълум ишлар амалга оширилмоқда. Бироқ шунга қарамай назорат органлари статистика маълумотларини кўрсатишича, ҳайвонот ва ўсимликлер оламини мухофаза қилиш ишида жиддий нуксонлар мавжуд. Ов қоидаларини бузиш, ҳайвонлар ва ўсимликлар дунёсига зарар етказиш ҳоллари давом этаётир. Қорақалпоғистон Республикаси худудида ҳайвонот ва наботот оламидан фойдаланиш қоидалари 1996 йилнинг сўнгги чорагида 297 марта бузилган. Натижада 277 киши маъмурий жавобгарликка тортилди. 104 кишига 22020 сўм миқдорида жарима солинди. «Бадай тўғай» давлат қўриқхонасида ҳамда Республиканинг алоҳида қўриқланадиган бошқа худудларида ҳайвонлар ва ўсимликлардан фойдаланиш тартибига риоя қилмаслик ҳоллари учраб турибди.

(«Бадай тўғай» давлат қўриқхонасининг майдони 6462 гектар бўлиб, шундан 3825 гектари ўрмондан иборат. Бу ерда ўсимликларнинг 167 тури,

паррандаларнинг 138 тури, сут эмизувчи ҳайвонларнинг 19 тури, судралувчиларнинг 16 тури, 15 хил балиқ, сувда ва қуруқликда яшовчиларнинг икки тури мавжуд.)

Ўзбекистон Республикаси Бош прокурорига биз тақдим этган ахборотномага мувофиқ Ўзбекистон давлат ўрмончилик қумитаси «Қорақалпоғистон Республикасида ўрмончилик хўжалигининг аҳволи туғрисида» ги масалини кўриб чиқди. Мутассади раҳбарлар ва маъсул шахслар жазоландилар. Бизнинг тергов материалларимиз бўйича Амударё ўрмон хўжалигининг ўрмонбеги Шеримбет Исмоилов «Бадай тугай» қўриқхонасидаги 33 та дарахтни кесганлиги учун қонун олдида жавоб берди. Шунингдек, Қорақалпоғистон Республикаси давлат табиатни муҳофаза қилиши қўмитасининг ўсимлик ва ҳайвонот дунесини муҳофаза қилиш бўйича инспекцияси собиқ ходими Юсупбой Абдуллаев ўз мансабини суиистеъмол қилиб, қонунни бузганлиги учун жавобгарликка тортилди. У браконьерлар учун қулай шароит яратиб бериб, товламачилик билан шуғулланган, олиб қўйилган ов қуролларини расмийлаштирмасдан ўз уйида сақлаб келган.

Шуниси афсусланарлики, Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитасининг айрим нозирлари браконьерларга қарши курашиш ўрнига ўз ҳузурларини ўйлаганлар, мумай мукофатлар олиш мақсадида ҳалол одамларни браконьерлар сафига тиркаб, ўз айбларини ёпмоқчи бўлганлар. Бунга мисоллар бор. Фуқаро Зарипбой Йўлдашев (Қўнғирот тумани) ўз автомашинасида кетаётиб, йўлда сом балиғини сотиб олган. Давлат табиатни муҳофаза қилиш қўмитаси нозири Б. Ўтбергенов уни ушлаб, браконьер сифатида айблаб 40 минг сўм миқдорида жарима солган. Мўйноқда яшовчи Қурбонбой Қолниёзов ҳам худди шундай ҳолатда 30 минг сўм жарима тўлаган. Биз 33 та ана шундай фактни этдик. Нозирларнинг қарорларига протест келтирилиб, ноқонуний олинган пуллар эгаларига қайтариб берилди.

— Табиатнинг гавҳари бўлган сув ресурсларини муҳофаза қилиш хусусида ҳам тўхталиб ўтсангиз...

— Прокуратура томонидан сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисидаги қонунни бузган 70 дан зиёд корхона, ташкилот, ва хўжалик аниқланди. Булардан айниқса, 25 корхонанинг ифлос оқаваларни сув ҳавзаларига, Амударё ва магистраль каналларига чиқариб ташлаганлиги ачинарли ҳолдир.

Чунончи, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1993 йил 3 августдаги «Сувдан лимитга мувофиқ фойдаланиш тўғрисида»ги 385-сонли қарорига мувофиқ Қорақалпоғистон ва Хоразм сув хўжалиги бирлашмалари қошида «Сув инспекцияси» тузилган бўлиб, уларнинг ходимларига шартномада кўзда тутилган лимитдан ортиқча сувдан фойдаланганлик учун корхоналар ва ташкилотларни иқтисодий жавобгарликка тортиш ҳуқуқи берилган эди. Лекин улар мазкур қарорда тасдиқланган сувдан лимитга мувофиқ фойдаланиш тўғрисидаги мувақкат низомга хилоф равишда фуқаролар ва мансабдор шахсларни маъмурий жавобгарликка тортиш тўғрисида қарор қабул қилиб, уларга ўзлари хохлаганча миқдорда жарима солганлар.

Бундан ташқари Вазирлар Маҳкамасининг ушбу қарорида ҳуқуқий ёки мансабдор шахслар иқтисодий жазо сифатида солинган жаримани белгиланган муддатда тақдирда бу ҳақдаги материаллар ижро этилиши учун шаҳар, туман судларига юборилади, деб белгилаб ижро этилиши учун шаҳар, туман судларига юборилади, деб белгилаб қўйилган бўлсада, Сув инспекцияси ходимлари бу талабни ҳам назар-писанд қилмай, бирорта материални судга оширмаганлар. Холбуки, шу даврда 152 ташкилот ва мансабдор шахсдан 678 минг 288 сўм ундирилиши лозим бўлган ҳолда 9 та ташкилотдан атиги 41988 сум ундирилган, холос.

Орол табиатни муҳофаза қилиш прокуратурасига сув инспекцияси нозирлари қонунга хилоф равишда қабул қилган 35 та қарорни бекор қилди ҳамда қонунни бузиш ҳоллари тўғрисида Қорақалпоғистон ва Хоразм сув хўжалиги бирлашмаларига тақдимнома киритди, айбдор мансабдор шахсларга нисбатан тегишли чоралар кўрди.

Шуни таъкидлаш жоизки, бу соҳада қурилиш ишлари ҳам кўнгилдагидек эмас. Жумладан, «Оролсувқурилиш» бирлашмаси Республика худудида сув хўжалиги объектларини қуришга ихтисослашган, ўзида бир неча трестларни бирлаштирган кўп минг кишилик жамоага, катта моддий-техникавий имкониятларга эга бўлган ташкилотдир. Афсуски, сўнгги йилларда бирлашмада сув хўжалиги объектлари бўйича белгиланган қурилиш-монтаж ишлари режаси атиги 57 фоизга бажарилган, холос. Айниқса, Қорақалпоғистон шароитида муҳим ирригация иншоотларидан бўлган йирик заҳкашларни таъмирлаш бўйича режалар атиги 20-30 фоизга бажарилганлигини қандай баҳолаш мумкин?

Бирлашмада ишнинг тўғри ташкил қилинмаганлиги оқибатида юқори кучланишли электр узатувчи йўналишларнинг, кўприкларнинг, дамбаларнинг, гидроиншоотларнинг ва бошқа купгина муҳим халқ хўжалиги объектларининг қурилиши чузилиб кетаётир. Буларнинг барига бирлашмадаги бошбошдоқлик, ўзи бўларликка ташлаб қўйиш, ташмачилик, талон-тарож ва бошқа хил қинғирликлар сабаб бўлмоқда.

Масалан, ўтган йили бирлашма тафтиш хизмати томонидан «Мўйноқсувқурилиш», «Оролбўйисувқурилиш», «Жанубқорақалпоқсувқурилиш» трестларига қарашли ташкилотларнинг 3486,4 минг сўмлик модий бойликларни ғайриқонуний ўзлаштирганликлари аниқланди. Шунингдек, Орол табиатни муҳофаза қилиш прокуратураси ҳамда Қорақалпоғистон Республикаси Молия вазирлигининг назорат тафтиш хизмати мутахассислари ҳамкорликда ўтказган текширишлар давомида биргина «Мўйноқсувқурилиш» трестининг хўжалик ҳисобидаги участкасида 4 миллион сўмдан ошиқроқ қийматдаги хўжасизлик ва ўғирлик ҳодисалари содир этилганлиги маълум бўлди. Бундан ташқари бирлашмада атроф муҳитга ифлослантирувчи моддаларни чиқариб ташлайдиган 329 та қўзгалмас станция мавжуд бўлиб, улардан фақат 32 тасигина чанг тутғич ускуналар билан жиҳозланган, устига—устак уларнинг ҳам тенг ярми ишламайди. Натижада ўтган йил мобайнида ҳаво 880 тонна зарарли чанг ва 256 тонна газсимон моддалар билан ифлосланган.

Афсуски, бутун фаолияти мавжуд экологик оғир вазиятни юмшатишга қаратилиши лозим бўлган мазкур бирлашма ташкилотларида атроф муҳитни муҳофаза этиш борасидаги қонунлар шу тариқа паймол этилаётир.

— Ер муҳофазаси ва ундан фойдаланиш Сизни қониқтирадими?

— Афсуски, Ерни муҳофаза қилиш ва ундан оқилона фойдаланиш билан эгаллаб олиш ҳоллари нозирларнинг диққат марказидан четда қолган. Республикада ва Хоразм вилоятида турли корхоналар ва ташкилотларнинг ҳамда хусусий корхоналарнинг ҳеч қаерда рўйхатга олинмаган жуда кўп ёрдамчи хўжаликлари мағжуд.

Текшириш натижасига кўра Ерга оид 32 та ғайриқонуний қарорга норозилик билдирилди ва бу хусусда Қорақалпоғистон Республикаси табиатни муҳофаза қилиш Давлат қўмитасига тақдимнома киритилди.

Бу тақдимнома қўмита ҳайъатининг бизнинг иштирокида ўтган кенгайтирилган мажлисида кўриб чиқилди. Мажлис қарори билан хатога йўл қўйган 9 нафар маъсул ходим интизомий жавобгарликка тортилди.

Кези келганда шуни ҳам айтиб ўтиш ўринлики, халқимизни табиат муҳофазасига ундайдиган, унинг бугунги муаммолари ҳақида мунтазам маълумот бериб борадиган махсус нашрлар ташкил этиш фурсати етди, деб ўйлайман. Чунки бу борада матбуотда ёритилиши лозим бўлган улкан-улкан муаммолар бисёр. Зотан, биз она табиатни асрасак, ўзимизни ҳам асраб қолган бўламиз. Буни ҳар биримиз идрок этмоғимиз даркор.

Суҳбатдош: Фарҳод АЛИМОВ.

(«Қонун ҳимояси» журналининг 1997 йил 6-сонидан олинди).

УРЫ УЗАҚҚА БАРМАЙДЫ

Адам баласы ушын өмир тек бир мәрте ғана бериледи. Усы уақыт ишинде инсан өзиниң кейнинде өз исмин ҳәм ислеген жақсы—жақсы ислерин қалдырыуға умтылады.

«Жақсыдан бағ, жаманнан дақ қалады»—деп халқымыз бийкарға айтпаған әлбетте. Бул еки аўыз сөз қулаққа әпиўайы еситилгени менен оның, мағызын шаға билген адамның турмысында жол көрсеткени жулдыз сыяқлы үлкен әҳмийетке ийе.

Бүгинги қыйын-қыстаў заманда адамлар өзлериниң қолынан келген ўазыйпаларынан пайдаланып түрлише өмир сүрмекте. Биреўлер маңлаидан тер төгип, ҳадал мийнет етип күн кеширсе, айырым жағдайларда «жеңилдиң асты, аўырдың үстинде жүрип аңсат ғана күн кеширгиси келетуғынлар да ушырасып қалады екен...».

Мине усындай адамлардың бири Суэлайман Өмирзақовта мийнетсиз үлкен пулға батқысы келди. Ол 1996 жыл 17-июнь күни, өзиниң танысы Талғат исимли жигит пенен биргеликте жынайы тил бириктирип үлкен қылмысқа қол урды. Бул жигит усы күни жергиликли уақыт пенен саат 24-лер шамасында Қос-көл поселкасы №3 жайда жасаўшы Ганийбай Сердалиев деген пуқараның қорасындағы еки бас атын, ҳеш кимге билдирместен тым-тырыс ғана алып шықты.

Ҳәр қайсысы бир ат минген шабандозлар үйдиң арқа тәрепиндеги темир жолды кесип өтип, Бердақ совхозы арқалы, шылпықтың үсти менен Әмиўдәрья жағасына, Әмиўдәрья жағасы бойлап Беруний районына өтеди. Мине усы жерде урылардың саўдасы басланып, өзлери минип келген аттың биреўин бийтаныс бир адамға 5500 сўмға сатып жибереди. Екинши атты болса Төрткүл қаласында және бир бийтаныс адамға 3500 сўмға пуллайды. с

Базар баҳасы менен 38000 сўмлық еки бас атты, 9 мың сўмға сатқан жигитлер «пайда» ны теңбе-тең бөлисти. Онша көп узамай пулларын ишип-жепте үлгерди...

Мийнетсиз табылған пуллардың берекети болмайды екен, урылар ҳуқық қорғаў уйымлары хызметкерлериниң тынымсыз ҳәрекети нәтийжесинде қолға түсти. Тергеў жумыслары, жүзлестириўлер, дәлийллер, қулласы жынаятшыларға өз айыбын мойынлаўдан басқа яки илаж қалмады. Ендиги жағы тек ғана пушайман. Жынаят иследиң бе?—демек жазаңды да аласаң...

Мине ойланбаслық ақыбети. Құданың маңлайға жазғанына қәнеет етип, ҳәр күн таңда қуяшқа өз үйиңнен турып ийилип сәлем бергенге не жетсин? «Урлық—урлықтың түби қорлық» деп усыны айтса керек.

И. ЕЛДЕНБАЕВ.
ҚР прокуратурасы тергеў басқармасы аға прокуроры.

ЖАҢАДАН БОЙ ТИКЛЕГЕН БАЖЫХАНА.

Қарақалпақстан Республикалық бажыхана хызметине қараслы Қоңырат темир жол вокзалындағы жайласқан №13 бажыхана бөлиминиң баслығы ўазыйпасын атқарыўшы **Ахмед Сапаров** өз жумыслары туўралы былай дейди.

— Бизиң №13 бажыхана жайымыз жаңадан бой тиклеп жаңа ўазыйпалы ислерди баслап атыр. Быйылғы жылы №13 бажыхана хызметкерлери ишки темир жолы менен қатнастағы ишки базарды қорғаўда нызамсыз түрде Республикамыздан сыртқа алып кетилежақ болған азық аўқат өнимлери, қурал-жарақ, наркотик затлар тасыўшылар менен гүрес алып бармақта.

— Темир жол №13 бажыхана бөлими 1996 жылы ноябрь айының ақырынан баслап, яғный жаңадан бой тиклеген. Усы күнге шекем бир қатар ўазыйпалы хызметлерин атқарып атыр. Быйылғы жыл даўамында 51 факт усланып бажыхана нызамларын бузыўшылар бойынша 51 факт анықланды.

Булардың ишинде 16 факт бажыхана нызам бузарлық бойынша, яғный гүриш, қурғатылған сүт сыртқа алып кетип баратырған т. басқа азық аўқат өнимлери иркилип, Қоңырат «Супермаркет» дүкәнына тапсырылды.

Ал қалған 35 факт, қағыйда бузарлық, 86 жүк баянламасы толтырылды.

Жаңа бой тикленген бул бажыхана бөлиминде бүгинги күнде 12 хызметкер жумыс ислеп атыр. Биз усы хызметкерлердиң халқымыз ырысқысын сыртқа тасыўға жол қоймаў ушын алып барып атырған хызметлеринде табыслар тилеп қаламыз.

Ж. ТАНЫРБЕРГЕНОВ.
Қоңырат районы.

АЯЎСЫЗ ГҮРЕСЕМИЗ

Мине бес жылдан аслам ўақыттан берли Республикамыз жаңаша жол менен раўажланып бармақта. Ҳүкиметимиз халықтың тоқ, абадан жасаўы ушын экономиканы раўажландырыўды баслы мақсет етип, ол бойынша дерлик бир қанша жумысларды әмелге асырып атыр.

Елимизде көп тармақлы базар экономикасына басқышпа-басқыш өтиў дәўиринде банк ҳәм финанс (қаржы) хызметиниң жумыслары нызам талапларына сай алып барылыўы оғада үлкен әҳмийетке ийе.

Қарақалпақстан Республикасы ҳуқуқ қорғаў уйымлары тәрепинен жынаятшылыққа қарсы гүрес ҳәм нызамлылықтың беккемлениўи бойынша алып барылып атырған жумыслар нәтийжесинде, экономиканың ең тийкарғы негизлеринен бири болған банк—финанс тараўында нызам бузыўшылық, ҳәрекетлер аныҳланып атыр. Сөзимизге дәлийил ретинде мына бир мысалды келтирсек.

Шымбай қаласы «Қарақалпақ суўқары» жеке меншик фирмасының баслығы Қошқарбай Сейтбаев 1996-жыл 19-май күни «Узсавдогар банк» иниң Шымбай районлық бөлиминен алған бир миллион сўм кредитти, сол жылдың 30—декабрь күнине шекем 1343047 сум етип қайтарып бериў миннетин өз мойнына алып, бирақ бул пуқара ақшаны

өз фирмасының есабына келип түскен күннен баслап, оны өз мәпи ушын жумсаўды мақсет етип қояды.

Солай етип, Қ. Сейтбаев Шымбайдағы «Азат», «ПЗП» ҳәм «Наргиз» киши кәрханаларынан спиртли ишимликлер ҳәм басқа да азық аўқатлық затларды пул өткериў жолы менен алып, Шымбай дийхан базарында 600000 сўм нақ пул етип алады. Саўдадан түскен пулды банктеги есабына өткерместен, оның 70000 сўмын өзиниң үйлениў тойының қәражетине жумсайды. Буннан соң кемпир апасының намазы ушын керекли болған затларға да усы пуллардан жумсаған. Аўысқан ақшаларды күнделикли үй-қәрежетлери ушын пайдалана береди.

«Алыстың бериси бар»—дегендей бул пулларды келисилген муғдарда банкке қайтарып бериў пайытыда келип қалды, Қошқарбай Сейтбаев ҳайран. Мийнетсиз табылған пулдың пуўы басылды. Қарызды төлеўге киседе пул жоқ...

Қошқарбай Сейтбаев қарсысына жынаятлы ис қозғатылып, иси судқа жиберилди. Оның бас шарасы қамаққа алынды.

Мине өзлеримиз—көрип атырғанымыздай, аңсат ғана жол менен мийнетсиз пул табыўды мақсет етип қойған жигиттиң ойының ақыбети неге алып келди? Оның ендиги тәғдири қалай болады. Бул жағы биз ушын ҳәзирше жумбақ...

Жоқарыда айтылған мысалдағы ўақыяларды банк—финанс хызметинде көплеп ушыратыўға болады. Ҳәттеки мәкеме, кәрханалардың мөрлерин өзлери тәрепинен қайта ислеп пайдаланыў фактлери де ушырасып атыр. Бул ислерде ҳәттеки мәкеме басшылары да қатнасып атырғанлықлары жүдә ашынарлы.

«Узсавдогар банк» тиң Қарақалпақстан Республикасы бөлим баслығы Турсынбай Орынбаев өз хызмет ўазыйпасынан пайдаланған ҳалда, пара ретинде пул алып, ҳақыйқый емес кепиллик хатларды (ҳүжжетлерди) қабыл етип «Жигер», «Ахмат», «Саятхан» жеке фирмаларына барлығы болып 5 млн сўмды кредитке (қарызға) берип, банкке көп муғдарда зыян келтирген. Бул жынайы ис бойынша топланған материалларға қарағанда банк баслығы Т. Орынбаев, жеке фирма баслығы Полат Ерназаровтан кредит (қарыз) бергени ушын 30000 сўм муғдарында пара алғанлығы анықланды.

Базар экономикасына елимиздиң өтиў дәўириндеги жынаятшылықтың бундай түрлерине қарсы ҳуқық қорғаў уйымлары хызметкерлери тәрепинен бир қанша жумыслар исленип, нызам бузыўшылар өз қылмысларына ылайық жазаланып атыр.

Республикамыз ҳүкимети базар экономикасына өтиў дәўиринде кәрхана, шөлкемлердиң ылайықлы жумыс ислеўи ушын керекли болған нызамлар, толық мүмкиншиликлер жаратып қойылды. Соған қарамастан кәрхана, шөлкемлер басшылары ҳәм басқа да лаўазымлы адамлар нызам талапларын бойсыңғысы келмей, алдаўшылық жолы менен пул тапқысы келеди. Бундай унамсыз ҳәрекетлер бийпайда екенлигин еслетип өтип, Қарақалпақстан Республикасы ҳуқық қорғаў уйымлары ҳүкиметимиз тәрепинен қабылланған нызамларға бойсыңғысы келмейтуғын айырым «исбилерменлерге» ге қарсы аяўсыз гүрес алып бара береди.

М. ИСМАЙЛОВ.

Қарақалпақстан Республикасы Прокуратурасының Ишки ислер органларында тергеў ҳәм сорастырыў, мәмлекетлик салық бас басқармасында сорастырыў үстинен бақлаў бөлим баслығы.

ИСБИЛЕРМЕНЛИК—ҲҮРМЕТЛИ КӘСИП

Республикамызда алып барылып атырған экономикалық реформалардың тийкарғы мақсети, көп укладлы еркин базар қатнасықларына тийкарланған ҳуқықый демократиялық мәмлекет дүзиў болып табылады.

Базарларымыздың турмыс ушын керекли болған затларға толыўы, халқымыздың турмыс абаданшылығын тәмийинлеў, бүгинги күнги исбилерменлик пенен шуғылланыўшы адамлардың алып барып атырған жумысларының нәтийжелерине байланыслы. Сонлықтанда бул тараўды қоллап-қуўатлаўға, раўажландырыўға экономикалық реформалардың басланған дәслепки күнлеринен-ақ үлкен әҳмийет берилмекте.

1991-жылы 15-февральда қабылланған «Өзбекстанда исбилерменлик ҳаққындағы» Нызамы, ал 1992-жылы 9 декабрьде қабыл етилген Қарақалпақстан Республикасының «Исбилерменлик ҳаққындағы» Нызамы қабылланды. Усы Низамның 1-статьясында:

«Исбилерменлик—бул өним шығарыў, жумысларды орынлаў, хызметлер көрсетиў бойынша пуқаралардың, тәреплердиң, турақлы тәўекели ҳәм жуўапкерли жумысы, еркин басламасы ҳәм пайда алыў мақсетинде саўда менен шуғылланыўы»—деп көрсетилген. Мине, бул тараўды раўажландырыўға айрықша әҳмийет берилип 1995-жылы 5-январьдағы «Жеке исбилерменликти күшейтиў ҳәм оны хошаметлеў ҳаққындағы» Өзбекстан Республикасы Президентиниң Пәрманы қабылланды. Усы Пәрман тийкарында ӨзР Министрлер Кабинетиниң 14-январь 1995-жылы шығарылған №55 қарары, сондай-ақ 1997-жылы 31-январьдағы «Киши ҳәм орта кәрханаларды раўажландырыў ҳаққындағы» қосымша илажлары ҳаққында ӨзР Президенти Пәрманы қабылланды. Бул атап өтилген арнаўлы Пәрман ҳәм қарарлар менен исбилерменлик пенен шуғылланыўшыларға кең жол ашылып, жеңилликлер жаратылып бир сөз бенен айтқанда ҳақыйқый ҳуқықый база жаратылып берилди.

Ҳақыйқатын айтыўымыз керек, Республикамызда исбилерменлик пенен шуғылланыў, оны заман талабына ылайық алып барыў, Пәрман талапларының турмысқа асырылыўы бүгинги күнниң талапларына жуўап бермейди. Дурыс, пуқаралар тәрепинен жеке кәрханалар мыңлап ашылып атыр, бирақ тилекке қарсы өзлериниң жумысларын алып бара алмаўы себебинен жүзлеп жабылып қалып атыр. Егерде исбилерменликке ҳақыйқый ҳуқықый база жаратылып берилсе, мәмлекет тәрепинен кең мүмкиншиликлер жаратылып берилсе олардың жумыслары не ушын жүриспей атыр?—деген орынлы сораў туўады.

Буның себеплери жүдә көп, бирақ тийкарғы себеплериниң бири бул усы исбилерменлик пенен шуғылланыўшы кәрхана басшыларының, жеке исбилерменлердиң ҳәрекеттеги нызамларды билмеўи, хожалықты жүргизиў усылларын өзинше меңгере алмаўы, тийисли дәрежеде ҳуқықый-экономикалық билимлериниң болмаўы болып табылады.

Айырым исбилерменлик пенен шуғылланыўшылар мәмлекет тәрепинен қоллап-қуўатлаўларды, өзлерине берилген жеңилликлерди, Пәрман ҳәм Қарар талапларын натуўры түсинип оизлер қандай жол менен болса да исбилерменлик пенен шуғыллансақ болады, себеби буған кең жол ашып берилди деп қәте түсиникте болады. Бундай қәте түсиниклер ҳәрекеттеги Нызамларды менсинбеўшиликке, ақыр аяғында ҳәр қыйлы формада ҳуқық бузыў ҳәрекетлерин ислеўге алып келеди.

Мысалы, Нөкис қаласындағы директоры Зуфар Нурмухамедов болған «Нур» жеке меншик коммерциялық өндирислик фирмасы 1994-жылы мәмлекетлик салық инспекциясына тапсырған есабында 651122 сўмлық товар айланысынан 138965 сўм улыўма табыс алғанлығын көрсеткен. Ағның 512157 сўмлық товарды 651122 сўмға сатқан. Тексериў нәтийжесинде 481428 сўмлық товар айланысынан 142484 сўмлық улыўма табыс алғанлығы анықланды. Солай етип 1994-жылы исленген жуўмақ бойынша бул фирма мәмлекетлик салық инспекциясына тапсырған есапсанағында 3519 сўм табысты көрсетпей жасырып қалған. Ал, усы фирмада 1996-жыл ушын қаланың аймағын тазалаў ушын жергиликли салықтың бюджетке дурыс есапланыўы тексерилгенде көрип шығылғанда есабы бойынша 270 сўм есапланған. Буның надурыс есапланғаны анықланып 700 сўм болып жергиликли салыққа есапланды. Ҳәммеси болып усы «Нур» фирмасынан Мәмлекетлик бюджетке 7607 сўм қосымша есапланып, усы фирма директоры Нурмухаммедов З, ӨзР Ҳәкимшилик жуўапкершилик ҳаққында Кодекстиң 174-ст. 1-бөлими, 175-ст. 1-бөлимлери менен жуўапкершиликке тартылған.

Ал, Нөкис қаласындағы көп тармақлы директоры Искендер Турдиев болған Ю. Т. Д. жеке меншик кәрханасы 1994-жылы 24-март күни ашылған. 1994-жылдың жуўмағы бойынша 88000 сўмлық товар айланысынан 9125 сўм улыўма табыс алған. Бирақ усы жылға салық инспекциясына берген есабында бул ҳаққында ҳеш қандай мағлыўмат бермеген. Ал, 1996-жылдың сентябрь айында 250000 сўмлық товар айланысынан 15400 сўм табыс алып, бул ҳаққында да есап бермеген. 1996-жылы 27-декабрьде Ю.Т.Д. көп тармақлы жеке меншик кәрханасы ҳәрекетсиз турғаны ушын деп Нөкис қалалық ҳәкиминиң қарары менен сапластырылған. Бул ҳаққында баспа сөзде, газетада дағаза берилген. Усыған қарамастан пуқара Турдиев И., өзиниң бурынғы дүзисен шәртнамасы бойынша 1997-жылдың январь айында Қытай Халық Республикасынан 25100 кг. этил спиртин алып келген. Усы спирттен тексерилген күнге шекем 3429 кг. қалған, ал қалғанлары сатып болынған, бирақ қалай, кимлерге сатқан бул ҳаққында ҳеш қандай ҳүжжетлер дүзилип расмийлестирилмеген. Ағны қадағаланбайтуғын пайда алыў мақсетинде саўда менен қайтадан есаптан өтпестен нызамсыз шуғылланған, бул нызамсыз ҳәрекетлер менен қанша муғдарда нақ пайда алғаны буннан салық органларына тәлейтуғынлығы қанша бул тек тергеў жолы менен шешилиўи тийис еди. Сонлықтан да бул бойынша пуқара И. Турдиевтың қарсысына ӨзР ЖК-сының 188-ст. 2-бөлиминиң «Б» пункти менен жынаятлы ис қозғатылып тергеўге өткерилди.

Жеке исбилерменлик ҳәм киши бизнести қоллап-қуўатлаў мақсетинде Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетиниң 1995-жылы 26-июнь күнги №291 санлы қарары менен арнаўлы фонд-бизнес фонды дүзилген еди. Улыўма бақлаў тәртибинде өткерилген тексериў жуўмағы бойынша 1996-жылдың 1-январынан 1997-жылдың 1-апрелине шекемги дәўир ишинде усы фондтың Қарақалпақстан Республикасы Басқармасы тәрепинен 155 киши кәрхана, фермерлер, исбилерменлерге улыўма 112385,8 сўмлық кредитлер берилген. Нәтийжеде бул берилген ақшалай жәрдем нәтийжесинде исбилерменлердиң жумысларына жаңадан пәт ендирген. Тилекке қарсы усы кредитлердиң мақсетке муўапық жумсалыўы көрип шығылғанда да көплеген нызам бузылыўы фактлериниң орын алғаны жүдә ашынарлы жағдай.

Мысалы, Кегейли районындағы №1 санлы қурылыс ремонтлаў кәрханасы (МРСП—1) аккумлятор батареясын оңлаў ушын 500000 сўм кредит алып, кредиттиң 478750 сўмын толығы менен басқа мақсетлерге жумсаған.

Бул көрсетилген ҳәдийсе бойынша усы кәрхана баслығы Арысланбай Өтепбаев қарсысына 13-май 1997-жылы ӨзР ЖКның 167-ст. 1-бөлими менен жынаятлы ис қозғатылған.

Усыдай берилген кредитлерде алынған мақсет бойынша жумсамай, басқа мақсетлерде жумсаў Нөкис қаласындағы «Талисман» жеке фирмасында, «Биби-Асма» фирмасында, Төрткүль районындағы «Музаппар» саўда таярлаў өндирислик фирмасында ҳ. т. басқа кәрханаларда орын алған. Бундай алынған кредитлерди мақсетсиз жумсаған кәрханалар бойынша тийисли лаўазымдағы адамлардың жуўапкершилик мәселелери шешилиў алдында тур.

Буннан да басқа ҚР «Бизнес-фонды» хызметкерлери тәрепинен берилген кредитлерди рәсмийлестириў ўақтында ҳүжжетлер толық тайрланбастан кредитлер бериў фактлери көплеп орын алған. Мысалы; Нөкис қаласында жайласқан «Эпако» жеке кәрханасы, «Алим» жеке фирмасы, «Родник—2» жеке меншик кәрханасы, «ХОР—джу» өндирислик коммерциялық фирмасы, «Эллада» жеке меншик кәрханалары усы фондтан кредит алардан алдын, финанс есапларын, балансында көрсетилген тийкарғы қаржыларынан расшифровкаларды көрсетилмеген, тийкарғы қаржыларында турған затлардың мәмекениң өзинен екенлигин тастыйықлайтуғын ҳүжжетлерде талап етилмеген. Булардан басқа «Батырбай» көп тараўлы жеке меншик фирмасы, «Арал» киши кәрханасы, «Берекет» көп тараўлы жеке киши кәрханасы, «Вик—ЛТД» жеке фирмасы ҳәм тағы басқа кәрханаларға кредит бериўде ҳүжжетлери толық таярланбастан кредитлер берилиўге жол қойылған. Усы фондтан кредит алыў тәртиби, қандай ҳүжжетлер таярланыўы керeклиги жоқарыда атап өтилген ӨзР Министрлер Кабинетиниң 26.07.95-жылғы №291 санлы қарарының №4 санлы қосымшасында ҳәм усы Бизнес қоры менен «Мадад» қамсызландырыў агентлигиниң бирликтеги 11 октябрь 1996-жылғы №08—05/359, 07—02/593 санлы хатларында айқын көрсетилген. Бул талаплардың орынланбай көрсетилген кемшиликлерди жибергени ушын Қарақалпақстан Республикасы бойынша «Бизнес қоры» баслығы атына көрсетилген кемшиликлерди сапластырыўды тәмийинлеў ушын прокурорлық тәсир шарасы, усыныс келтирилген.

«Суўдың да сораўы бар» деп халқымыз бийкарға айтпаған, «Бизнес қорында» топланған қаржылар—бул халықтың гәзийнеси. Оны орынсыз жумсаўға, талан-тараж етиўге ҳеш кимге ҳуқық берилмеген. Егерде бундай жағдай орын алғанда, нызам бойынша қатаң соралатуғынын тийисли лаўазымдағы адамлар есте сақлаўы зәрүр. Егер де кредит алыўшы исбилерменниң жеке жумыс алып барыў уқыбы, хожалық жүргизиў ушын билими қәбилети болмаса, оларға қанша қаржы берилгени менен нәтийже шықпайды.

Республикамызда экономикалық реформаларды алып барыўда тийкарғы принциплериниң бири—мәмлекет бас реформатор екенлигин естен шығармаўымыз шәрт. Бизиң ҳәр бир исимиз мәмлекет тәрепинен шығарылған ҳәрекеттеги нызамлар тийкарында болыўы лазым. Сонда ғана бизлер ҳақыйқый демократиялық мәмлекетти дүзиўге, турмыстың барлық салаларында нызамлылықтың үстемлигин тәмийинлеўге өз үлесимизди қосқан боламыз.

Исбилерменлик—ҳүрметли кәсип, тек ғана ҳақыйқый исбилермен боламан деген адам, усыған мүносип болыўы керек.

Т. БЕКМУРАТОВ,

Қарақалпақстан Республикасы прокуратурасы улыўма бақлаў бөлими прокуроры, 1-дәрежели юрист.

САЛЫҚ СИЯСАТЫ ҲӘРЕКЕТТЕ

САЛЫҚ ТАРАЎЫНДАҒЫ ӨЗГЕРИСЛЕР

Өзбекстан Республикасы Президентиниң 1996 жыл 27-сентябрьдеги 1565 Пәрманына муўапық Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинетиниң өткен жыл 31 декабрьдеги №469 қарарына тийкарланып 1997 жылда салық тараўында өзгерислер болды.

1997—жылдан баслап жер салығы, суў төлеми ставкалары, 1,5 есеге көбейди. Салық ҳәм төлемлерди төлеў тәртиби төмендегише;

Жер салығына ийе болған юридикалық тәреплер 1—февральға шекем, жер салығы есабын салық инспекциясына тапсырыўы тийис. Жылға есапланған жер салығын аўыл хожалығы кәрханалары 15 декабрьге шекем, басқа юридикалық тәреплер жылға есапланған жер салығын төртке бөлип, ҳәр тоқсанның ортаңғы айының 15—сәнесине шекем төлеп қутылыў керек. Ал, пуқаралар жылға есапланған жер салығын 1—ноябрьге шекем төлеўи тийис.

Өзбекстан Республикасы «Жер салығы» ҳаққындағы нызамға тийкарланып айырым юридикалық тәреплерге бул бойынша жеңилликлер берилген, олар да салық инспекциясына жер салығы есабын тапсырыўы керек. Егерде көрсетилген ўақытта жер салығы есабын салық инспекциясына тапсырмаса онда сол мәкеме, кәрхана баслығына ҳәм бас есапшысына салық нызамына бойсынбағаны ушын ҳәкимшилик шара көрилеҙи жылға есапланған жер салығына 10 процент муғдарында финанс жәриймасы қолланылады. Салықты өз ўақтынан кешиктирсе ҳәр күни ушын 0,15 процент муғдарында өсим есапланылады.

1997—жыл ушын жер салығы төмендегише белгиленеди: мәкемелер, кәрханалар, шөлкемлер бир гектар жерине I—зонада болса 77341,5 сўм, II—зонада болса 68118 сум, III—зонада болса 52932 сум.

Мәкеме, кәрханалардың аўыллық, жерлердеги жерлери ушын бир гектар жерине егерде елатлы пунктлерде болса 44550 сум, елатлы пунктлерден сыртта болса 41400 сум, карьер, кән жерлери 11700 сум, ал аўыллық жерлердеги пуқаралар ушын 0,01 гектар жерине елатлы пунктлерде болса 37,65 сум, елатлы пунктлерден сырттағыларға 10,65 сум, жәмәәтлик бағ, огород жерлери ушын 10,65 сум:

Суў төлеми бойынша:

Жер асты ҳәм жер үсти суўынан пайдаланыўшы юридикалық тәреплер мәмлекетлик бюджетке суў төлемин төлейди. Суў төлемин төлеўши юридикалық тәреплер ҳәр айда пайдаланған суўы ушын төлемди кейинги айдың 20-сәнесинине шекем арнаўлы формада есап бериў, төлеўи тийис.

Суў төлемлери ставкалары төмендегише:

Бир метр куб суў ушын суў төлемин төлеўши өндирис кәрханалары жер үсти суўы ушын 26, 25 тийин, жер асты суўы ушын 33, 75 тийин, электростанциялар — жер үсти суўы ушын 7,5 тийин, жер асты суўы ушын 11,25 тийин, коммунал хожалығы кәрханалары—жер үсти суўы ушын 14,5 тийин, жер асты суўы ушын 18,75 тийин, аўыл хожалық кәрханалары—жер суўы ушын 1,5 тийин, жер асты суўы ушын 2,0 тийин, басқа тараў кәрханалары—жер үсти суўы ушын 26,25 тийин, жер асты суўы ушын 23,75 тийин муғдарында төлейди.

Қазылма байлық салығы бойынша:

Жер асты қазылма байлықларынан пайдаланыўшылар, жер астында объектлери бар юридикалық тәреплер мәмлекетлик бюджетке қазылма байлық салығын төлейди. Бул салық өндирилген қазылма байлық суммасынан процент есабында алынады. Егерде жер асты объекти болса балансағы суммасынан процент есабында алынады.

1997-жылдан баслап бюджет мәкемелеринен басқа барлық мәкеме, кәрханалар бюджетке экология салығын төлейди.

Усы көрсетилген салық түрлериндеги өзгерислер бойынша қосымша мағлыўматлары районлық салық инспекциясынан алыўыңызға болады.

М. ЕЛТЕЗЕРОВ,

Шоманай Районлық Салық инспекциясының тәбийий байлықлардан пайдаланыўшыларды салыққа тартыў бөлиминиң аға инспекторы.

Ҳәзирги дәўирде ҳуқық қорғаў уйымлары хызметкерлери алдында турған тийкарғы мақсетлериниң бири—бул жынаятшылықтың ҳәр қандай көринислерине қарсы гүрести күшейттириў. Сиз көрип турған сүўретте (солда) Тахтакөпир районы ишки ислер бөлиминиң участка ўәкили милиция аға лейтенанты Абдибек Бекполатов, жеке қурам менен ислесиў бойынша баслығының жәрдемшиси милиция аға лейтенанты Миржан Матекеев. Жас өспиримлер менен ислесиў инспекциясының инспекторы милиция старшинасы Парахат Абдихаликов жумыс ўақтында.

СҮЎРЕТКЕ ТҮСИРГЕН П. МАТЖАНОВ.

Пуқараларды дизимге алыўдағы өзгешеликлер

Бийғәрез мәмлекетлер дослық аўқамына ағза мәмлекетлердиң пуқаралары ушын дизимнен өткериўдиң Өзбекстан Министрлер Кабинетиниң қарары менен тастыйықлаған жаңа режеси тууралы түсиник берип өтиўди мақул көрдик. Бул қарарға муўапық бийғәрез мәмлекетлер дослық аўқамына ағза мәмлекетлердиң пуқаралары Өзбекстан Республикасы ағзасына кириў ҳәм жүриў ҳуқықына ийе. Мәмлекетлер аралық питимге муўапық Өзбекстан республикасына келген пуқаралар үш күн мүддете келген жердеги ишки ислер органларынан дизимге өтиўи шәрт.

Мәмлекет яки жергиликли басқарыў органларында сондай-ақ мүлкшиликтиң қайсы түри болыўына қарамастан мәкемелер, кәрханалар ҳәм шөлкемлердеги шөлкемлестириў—басқарыў ўазыйпасы менен байланыслы лаўазымдағы адамлар ўақтында дизимге алыўға жуўапкер есапланады.

Дизимнен өткериў есабын әмелге асырыў ушын пуқаралар тәрепинен паспорт яки сол адам екенлигин тастыйықлаўшы ҳүжжет, белгиленген тәртипте арза бериледи. Дизимнен өткериўши лаўазымдағы адам белгиленген үлгиде талон береди.

Дизимге алынғанлығы ҳаққындағы ҳүжжетлер бир сутка ишинде ишки ислер органларына тапсырылыўы шәрт.

Дизимнен өткерилгенде ҳүжжетлер төмендегилерге итибар берген мақул. Адамды сол екенлигин тастыйықлаўшы ҳүжжеттиң сол адамға тийисли яки тийисли емеслигине дыққат аўдарыў, бул ҳүжжетлер ҳақыйқыйма, зәрүрли қол қойылып, мөрлер басылған арзада Өзбекстан Республикасына келиў мақсети көрсетилген бе, мине усыларға шынтлап дыққат бериў керек.

Пуқаралардың дизиминнен өткерилгенлиги ҳаққындағы ишки ислер органларына берилген ҳүжжетлер тийисли дәптерде есапқа алынғаннан соң бир сутка мүддетте мәнзил—мағлыўматнама бюросына жөнетиледи.

Мийманханалар, санаториялар, пансионатлар, дем алыў үйлери, туристлик базалар ҳәм басқа да усы қусаған мәкемелер ҳәкимлигин еки нусқада келген пуқараға карточка толтырады, олардың бирин мәнзил—мағлыўматнама бюросына тапсырады. Пуқаралар жөнеп кеткеннен кейин толтырылған есапқа алыў карточкалары ҳәрекеттеги карточкадан алып қойылады ҳәм архивке тапсырылады, булар бул жерде бир жыл даўамында сақланады. Пуқаралар алты айға шекемги мүддетке де дизимнен өткериледи бул мүддет ишки ислер органлары тәрепинен узайттырылады.

Дизимнен өтиўден бас тартқан яки Өзбекстан Республикасында болыў қәдесин бузған сырттан келген пуқаралар нызамға муўапық жуўапкер болады яки республикадан шығарып жибериледи.

Мине сол ушын Тақыятас қаламызға қоңсылас республикалардан келген пуқаралардың жоқарыда айтып өтилген тәртипте дизимнен өтиўлери керек екенлигин ядларына саламыз.

Ал қаламыз пуқараларының ядына тағы бир нәрсени салып өткимиз келеди. Усы жыл июль айынан баслап паспорт алыў ушын төленетуғын ақшалар суммасы тағы да өседи. Сол ушын ҳәзирге қыйын-қыстаў ҳәм кәрежеттиң кемтарлаў пайытында июль айынан бурын жаңа паспорт алып қалыўға асығыўды кеңес етемиз.

И. НЫСАНОВ.

Тақыятас қалалық ишки ислер бөлиминиң паспорт стол баслығы, милиция майоры.

ШАЙПАЛАҒАН ШАҢАРАҚ ЯМАСА НӘРЕСТЕ ЖЫЛАМАСЫН

Халқымызда «гуман иймяннан айырады» деген гәп бар. Адам бул бес күнлик дүньяда өмир сүрер екен, не-не қыйыншылықларға, не-не ҳәдийселерге ушыраспайды — дейсиз. Турмыстың усы қыйыншылықларын жеңгенде ғана биз жақсы күнлерге ерисиўимиз мүмкин.

Сөзимизди «гуман иймяннан айырады» деген халықтың дана гәпинен баслаўымыз, мен айтажақ болып атырған мына бир өкинишли ўақыя себеп болып отыр.

Қыдырбай менен Гүлназдың бир дастыққа бас қойғанына төрт жылдың жүзи болған еди. Ерли зайыплылар арасында Жанар атлы қызалақ дүньяға келди. Жас хожалықтың өз баспанасына ийе боламан дегенинше кирей пул төлеп ата-анадан бөлек, квартирада жасап турыўына туўра келди.

— Ата, күн көрис, базарға шығып саўда-сатық ислемекшимиз — деп қызы Жанарды да Гүлназдың әкесиниң үйине қалдырды.

Күнлердиң бир күни Қыдырбай өзи ўақытша жасап турған үйине «ишиңкиреп» келип күндегидей шай-пай ишип болып далаға шығып кетти. Далаға шығып өзи жасырып қойған бир шийше виносын алып бир өзи қағып салды. Қыдырбайдың өз келиншеги Гүлназдан, оны басқа биреўлер менен «кеўил хошлық» етип жүр деген гуманы бар еди. Мине бул, ҳәзир Қыдырбайдың ядына түсти...

Ол ишке кирди де асхана есигин ашты, Қасық, вилкалар салынған ыдыстағы үй пышағы оның көзине түсти. Пышақ Қыдырбайдың қолында. Ол уйықлап атырған Гүлназды оятты «он сеңбасқа биреўлер менен жатып жүрсең, мениң көзиме шөп салдың» — оның намысына тийетуғын басқа да сөзлер айтып азаплады. Ол да азлық еткендей қолындағы пышағын келиншегиниң көкирек тәрепине салып жиберди. Көзи қанға толған Қыдырбай пышақ пенен және бир неше мәрте аяўсыз ура берди. Жас келиншек бул зорлыққа шыдам бере алмады. Өзлери жасап атырған үйдиң ийесин «Ата» светти жақ» деп шақырып ғана үлгерди.

Ата ханаға кирип келгенде Гүлназ, Қыдырбай да ишин услап жатыр екен, Қыдырбай пышақ пенен өзининде ишине бир мәрте урған екен. Гүлназ көп ўақыт өтпей ўақыя болған жерде жан тапсырды. Ал өзине урған пышағы өз өмирине ноқат бола алмады.

Бул ўақыя бойынша жынайы ис қозғатылды. Тергеў жумыслары алып барылды. Нәтийжеде айыпкер өз қылмысын толық мойынлады. Демек жаза қолланылады..

Өзлериңиз оқып отырғаныңыздай, арамызда және бир кеўилсиз ҳәдийсе жүз берди, және бир адам баласы бул жақты дүньядан мәңги көз жумды. Бийгуна қызалақ Жанар ата-анасынан айырылды. Енди оның басынан сыйпайтуғын инсан, алақаны өз әкеси менен анасының жумсақ ғана алақаны қурақым бола алармa екен?

Биймезгил шайпалған шаңарақтың изинде не қалды?..

Моншақтай ғана көзи жасқа толып шырлаған Жанардай, бийгуна нәрестелер жыламасын.

Х. ҚУРБАНОВ.

Қарақалпақстан Республикасы Прокуратурасының тергеў бөлими баслығы.

ҚУТЛЫҚЛАЎЛАР

Ҳүрметли Көптилеў улы АСҚАР, АНВАР!

Сизлерди туўылған күниңиз бенен шын жүректен қутлықлаймыз. Сизлерге узақ өмир, өшпес бахыт, аңсаған әрманларыңызға жетебергейсиз деп **тиленес анаң Ушыға, қыз апаларың Дина, Илья, Роза, Эльмира, Жулдыз ҳәм жезделериң.**

Ҳүрметли кәсиплесимиз МИЯСАР Толыбай қызы!

Сизди туўылған күниңиз бенен шын жүректен қутлықлаймыз. Сизге узақ өмир, терең ден саўлық, келешек әрманларыңызда бөлент пәрўазлар тилеп қаламыз деп **«Адам ҳәм Нызам» газетасының жәмәәти.**

«АДАМ ҲӘМ НЫЗАМ»

ШӨЛКЕМЛЕСТИРИЎШИЛЕР; Қарақалпақстан Республикасы Прокуратурасы, Әдиллик Министрлиги ҳәм Ишки ислер Министрлиги

Газета А-3 форматында нусқасы 7300 570 буйыртпа менен басылды.
Газета айына 3 мәртебе шығады.

Бас редактор Роза КӨБЕЙСИН қызы.

Редакцияның жәмийетлик кеңесгөйлери:
Парахат АЙТНИЯЗОВ, Бахмурат СЕЙТМУРАТОВ, Батыр МАТМУРАТОВ, Халмурза МАМУТОВ, Фархад НИЗАМОВ, Азат НУРЖАНОВ, Жаңабай САДЫҚОВ, Жаңабай ШЫЛМАНОВ, Замира ШАМУРАТОВА, Ҳакимбай ҲАЛИМОВ.

Мәкан жайымыз;
Инд; 742000. Нөкис қаласы
Ғәрезсизлик көшеси № 44 жай.
телефон; редактор; 4—47—59.

Басыўға рухсат етилген ўақты 15. 00
Индекс 64624

Баспасөз бойынша Қарақалпақстан Республикасы Мәмлекетлик комитетиниң Нөкис полиграфкомбинаты